

Mörbylånga kommun
kommun@morbylanga.se

Samråd över förslag till översiktsplan för Mörbylånga kommun, översiktsplan 2045

Rubricerat förslag har insänts till Länsstyrelsen för samråd enligt plan- och bygglagen 3 kap 8 § (PBL 2010:900). Handlingarna utgörs av planförslaget samt en miljökonsekvensbeskrivning.

En översiktsplan ska enligt 3 kap 2 § PBL ange inriktningen för den långsiktiga utvecklingen av den fysiska miljön. Planen ska ge vägledning för beslut om hur mark- och vattenområden ska användas och hur den fysiska miljön ska användas, utvecklas och bevaras. Härutöver preciseras innehållskraven närmare i 3 kap 2–6 §, där det bland annat framgår att planens innebörd och konsekvenser ska tydligt framgå.

Enligt 3 kap 10 § PBL ska Länsstyrelsen under samrådet särskilt

1. ta till vara och samordna statens intressen,
2. tillhandahålla underlag för kommunens bedömningar och ge råd i fråga om sådana allmänna intressen enligt 2 kap. som hänsyn bör tas till vid beslut om användningen av mark- och vattenområden,
3. verka för att riksintressen enligt 3 och 4 kap. miljöbalken tillgodoses, att miljö kvalitetsnormer enligt 5 kap. miljöbalken följs och att redovisningen av områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen är förenlig med 7 kap. 18 e § första stycket miljöbalken,
4. verka för att sådana frågor om användningen av mark- och vattenområden som angår två eller flera kommuner samordnas på ett lämpligt sätt, och
5. verka för att bebyggelse och byggnadsverk inte blir olämpliga med hänsyn till människors hälsa eller säkerhet eller till risken för olyckor, översvämning eller erosion.

Länsstyrelsen ska dessutom ge råd i övrigt om tillämpningen av bestämmelserna i denna lag, om det behövs från allmän synpunkt. *Lag (2020:76)*.

Inför detta yttrande har Länsstyrelsen mottagit synpunkter från Statens geologiska undersökningar, Skogsstyrelsen, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Energimyndigheten, Post- och telestyrelsen, Statens geologiska institut, Försvarsmakten samt Trafikverket.

Yttrandena bifogas.

Länsstyrelsens övergripande synpunkter

Länsstyrelsen bedömer att översiktsplanen är välskriven och att texterna är tydlig. Efter de inledande visionerna som sätter de yttre ramarna finns generellt sett många tydliga bedömningar och ställningstaganden i samrådsversionen.

Det är för att lyfta några exempel bra med ställningstaganden att den översiktliga planeringen ska kunna ske kontinuerligt, med hänsyn tagen till klimatförändringar samt det tydliga ställningstagandet att kommunen ska arbeta enligt skadelindringshierarkin.

Översiktsplanen innehåller därutöver en större mängd redovisningar av intressen och relevanta underlag.

Generellt behöver kommunens resonemang kring flera viktiga frågor utvecklas. Det räcker inte att endast lista riksintressen, nationella mål eller annat som kommunen funnit relevant att lyfta, utan kommunen behöver också visa hur planen tillgodoser dessa intressen.

Flera området i översiktsplanen (ÖP) behöver omarbetas och kompletteras. Miljökonsekvensbeskrivningen och ÖP har brister som måste åtgärdas för att handlingen ska bedömas uppfylla gällande lagkrav.

För att underlätta läsningen kan en allmän genomgång göras för att se vilka beskrivande delar som kan kortas ner, och i stället fokusera på de faktiska ställningstagandena.

Planförslaget behöver förtydligas gällande vissa avvägningar mellan intressen och strategiska beslut.

Förtydliganden av visst innehåll

Det är positivt att kommunen tydligt identifierar landskapsavsnitt med bestämmelser som man vill ändra eller häva. Det utgör en bra grund för

att inleda en dialog med ansvariga myndigheter, bland dem Länsstyrelsen. Däremot behövs i många fall en förklaring varför konflikten ligger, varför situationen inte kan hanteras inom rådande struktur och system.

I planbeskrivningen återkommer svårtolkade skrivningar som tycks uttrycka oro om framtida stagnation. Språket borde förtydligas och tankegångarna utvecklas för att läsaren ska förstå vad som avses. Några exempel är:

- *”De utmaningar som kommunen ställs inför behöver lagstöd som formar och vägleder utifrån nya förutsättningar. Kommunen förespråkar därför att riksintressesystemet tillsammans med andra skyddsintressen ses över och genomgår ett förnyat och aktuellt ställningstagande utifrån detta nya långsiktiga helhetsperspektiv.*
- *”Det är viktigt att förändringar inte per automatik klassas som en skada utan i förkommande fall även framhåller de positiva signaler om långsiktigt ansvarstagande som samhällets omställning kräver för att skydda livsvillkor för barn, unga och kommande generationer.”*
- *”Det är kommunens ambition att utveckling och förändring inte ska orsaka påtaglig skada men det är viktigt att förändringar inte per automatik klassas som en skada.”*
- *”I ett framtidsperspektiv ska unga och kommande generationer också beredas möjlighet att skapa sina kulturmiljöer.”*
- *”Utöver riksintressen finns ett flertal andra skyddsformer för kulturmiljöer. En del av dem syftar till att skydda befintliga kulturmiljöer, men ska också stimulera till nya miljöer baserade på medborgarinflytande.”*

Länsstyrelsen vill understryka vikten av att det, såväl under samråd som när ÖP antagits, finns pappershandlingar och inte enbart en digital version. Pappersvarianten bör innehålla kartor i en läsbar skala. Många personer har inte tillgång till eller kan inte fullt ut hantera de redskap som krävs för att ta del av en digital översiktsplan. Det är en demokratifråga att alla kan ta del av planförslaget och den färdiga planen.

I digitala ÖP är det lätt att missa de avsnitt som lagts in som bildspel, eftersom merparten av texten matas fram genom scrollning. Bildspelsfunktionen borde markeras genom tydligare grafik och/eller

tydligare upplysningstext att man ska klicka på pilarna i kanten av bilden för att se innehållet.

Det hade varit önskvärt att den digitala kartan fick en förbättrad funktionalitet avseende att tända och släcka kartsikt. Det borde räcka med att bocka ur huvudtemat för att släcka alla skikt, i stället för att varje enskilt skikt måste bockas ur.

Länsstyrelsens synpunkter enligt 3. Kap 10 § PBL

Riksintressen enligt 3. och 4 Kap miljöbalken

Länsstyrelsen bedömer att kommunen knappt beskriver hur något riksintresse tillgodoses. Att presentera vilka riksintressen som finns i kommunen är inte tillräckligt för att riksintressena ska kunna sägas vara tillgodosedda.

Avsnitt som beskriver riksintressen bör ses över i sin helhet, då där finns många oklarheter. Det kan bli både enklare och tydligare om alla riksintressen samlas under en rubrik. Under rubrik "Riksintresse" presenteras nu ett enda riksintresse. De andra sorterats in under sektorsområden, vilket blir missvisande avseende riksintresset för turism och friluftsliv (se vidare nedan under "Riksintressen, Kulturmiljö").

Ett viktigt syfte med ÖP är att visa hur kommunen avser att tillgodose olika riksintressen. Där utvecklingsplaner överlappar riksintresseområden bör kommunen förklara situationen konkret, bedöma om det finns risk för konflikter och hur påtaglig skada undviks. Det är otillräckligt att hänskjuta alla former av bedömningar till ett detaljplan- eller lovskede. Lika som att enbart uppge att kommunen planerar flera omvandlingsprojekt som berör riksintresseområden, men att man har ambitionen att inte orsaka påtaglig skada genom att tillämpa skadelindringshierarkin.

I översiktsplan och miljökonsekvensbeskrivning nämns att vissa riksintressen riskerar att påverkas negativt av föreslagen ny markanvändning. Kommunen behöver tydligare beskriva hur hänsyn till riksintressena ska tas, samt vilka negativa konsekvenser som kan uppstå, samt hur dessa ska minimeras.

Riksintresse för kommunikationer

Inom anspråket för riksintresse väg 136 ryms den utveckling av vägen som anses behövas. Kommunen och Trafikverket har i en avsiktsförklaring våren 2025 kommit överens om att anspråket "förbifart *Algutsrum*" ska prövas i Översiktsplanen vilket kommunen nu gör genom att såväl utvecklingsinriktningen som markanvändningskartan

tillgodoser detta. I efterföljande skeden är det viktigt att även ta hänsyn till lämplig lokalisering i såväl detaljplan som bygglov och förhandsbesked. I det bör ingå att i tidigt analysera konsekvenser i en relevant trafikutredning, som har ett övergripande anslag.

De avstånd från vägen, tillståndspliktig zon och säkerhetszon, värnar trafikverket för alla vägar. Avstånden bör framgå i rekommendationer. Exempelvis finns flera verksamhetsytor invid väg 137.

Riksintresse för kulturmiljö

Geografiska riksintressen (MB kap 4)

Det bör framgå av ÖP att det inte bara är naturvärden, utan även kulturvärden som ska värnas inom riksintressena "*Turism och rörligt friluftsliv*" (4 kap 2§) och "*Obruten kust*" (4 kap 3§). Områdena är utpekade på grund av sina natur- och kulturvärden. Ingrepp i dessa miljöer får endast ske om det inte påtagligt skadar deras natur- och kulturvärden.

Riksintressen för kulturmiljövården (MB kap 3)

Det bör inledningsvis framgå av kapitlet att riksintresseområdenas värden ska skyddas från påtaglig skada. Därefter bör ÖP redogöra för om det finns riksintressen som riskerar att skadas och varför det inte finns risk för en påtaglig skada, exempelvis om åtgärder har eller ska vidtas för att lindra skadan. Få utbyggnadsområden i ÖP 2045 berör kulturmiljövårdens riksintressen, men ytor avsatta för "Energiproduktion" ligger ofta inom eller helt intill dessa riksintesseområden. Här skulle det behövas klargöranden vilken typ av anläggningar det rör sig om, samt varför en utbyggnad inte bedöms skada de riksintressanta värdena påtagligt.

Det är Riksantikvarieämbetet som beslutar om kulturmiljövårdens riksintresseanspråk, även om urval och värden formuleras i samarbete med Länsstyrelserna. Gällande riksintressen för kulturmiljövården i Mörbylånga kommun beslutades av Riksantikvarieämbetet år 1997. En översyn av riksintressen för kulturmiljövården har gjorts i länets alla övriga kommuner. Länsstyrelsen har nu påbörjat en översyn även i Mörbylånga, i dialog med kommunen. Översynen innebär att underlagen förtydligas så att de enklare kan användas och förstås. I detta sammanhang är det bra att kommunen har konkreta ändringsförslag. Frågan om landskapsbildskyddet kan behandlas i samband med översynen.

Länken till de gällande riksintressebeskrivningarna leder till Länsstyrelsens hemsida. På grund av det äldre formatet på Mörbylångas

beskrivningar, nås de inte som en samlad pdf utan som en zip-fil. Det är inte är användarvänligt. Länsstyrelsen ser nu över detta för att skapa en samlad pdf även för Mörbylångas riksintressebeskrivningar.

Kulturmiljö, övriga synpunkter

Ställningstagandet under ”Kulturmiljö” bör bearbetas för att tydligare uttrycka en kommunal ståndpunkt med samtida relevans. Texten är till stora del rent beskrivande. Att framtida generationer kommer att skapa sina kulturmiljöer är en självklarhet (oavsett om det är fysiska åtgärder som åsyftas, eller deras definition av ”kulturmiljö”). Ställningstagandet, att *”Mörbylånga kommun vill förvalta en värdefull befintlig kulturmiljö och samtidigt främja en långsiktigt hållbar tillväxt där människors livsmiljöer sätts i fokus”* framstår som ett väldigt vagt ställningstagande, om än lovvärt.

Kunskapsunderlag kulturmiljö

Länsstyrelsen förvånas av att behovet av ett kommuntäckande kulturmiljöprogram inte omnämns av ÖP. Kulturmiljöprogram är det grundläggande redskapet för att peka ut de mest kulturhistoriskt värdefulla miljöerna inom en kommun, i en skala som stämmer med ÖP. Mörbylånga är en av få kommuner i länet som inte har ett sådant program.

ÖP lyfter betydelsen av relevanta, aktuella och GIS-baserade kunskapsunderlag. Hur ska kommunen ska kunna avväga intressen, tillämpa skadelindringshierarkin och arbeta för långsiktig hållbarhet, när kulturmiljöunderlag saknas (Mörbylånga tätort undantagen)? I synnerhet som den särpräglade kulturmiljön utgör en av kommunens främsta tillgångar.

Länsstyrelsen har särskilda medel till kommunala kulturmiljöunderlag och ser gärna att Mörbylånga kommun ansöker om medel till ett kulturmiljöprogram. Vi välkomnar en dialog kring innehåll, tidplan och finansiering. Arbetet med ortsanalyser (medborgardialog) och kulturmiljöpolicy samordnas lämpligen med framtagandet av ett kulturmiljöprogram.

Radbyar

Radbyarna är en miljötyp som särskilt uppmärksammas av ÖP, med tydligt ställningstagande att värna byarnas värden, samt eventuellt skydda dem genom områdesbestämmelser. Eftersom radbyarna är signifikativa och oerhört betydelsefulla för det öländska landskapet, samt ofta hyser mycket höga bebyggelsehistoriska värden, är detta naturligtvis bra.

Om det finns kulturmiljöunderlag som legat till grund för att peka ut alla de upptagna radbyarna, borde de om möjligt länkas till kartan. Det är ett mycket stort antal byar som alla pekas ut som *"Radby med särskilda värden"*. Är det alla dessa som avses då kommunen vill undersöka behovet av utökad lovplikt för *"de mest värdefulla radbyarna"*? Finns en differentiering i värde mellan byarna? Vilka är de generella och speciella värden som bör värnas i en radby?

Länsstyrelsen föreslår att ÖP 2045 ges en mer direkt hänvisning till avsnittet om radbyarnas generella värden i ÖP 2014. När det gäller den enskilda byns speciella karaktär och värden, och differentieringen i värde mellan olika byar, så kan ett kulturmiljöprogram ge god ledning. Det är viktigt att förstå, att radbyarnas kulturmiljöer är större än bara själva gårdsbebyggelsen. Liksom att det kan finnas andra kulturmiljötyper som också har ett högt värde.

Andra skydd för kulturmiljöer

Under rubrik *"Andra skydd för kulturmiljöer"* sägs, helt riktigt, att skyddet av fornlämningar återfinns i kulturmiljölagen. Någon *"Fornminneslag"* finns inte längre och rubriken bör därför ändras till *"Kulturmiljölagen, kapitel 2"*. De enskilda byggnadsminnena kan då få rubrik *"Kulturmiljölagen, kapitel 3"* och kyrkomiljöerna, vilka borde omnämnas, *"Kulturmiljölagen, kapitel 4"*. Alternativt samlas alla dessa miljöer under en rubrik *"Kulturmiljölagen"*.

Det finns två typer av byggnadsminnen, enskilda och statliga. Det senare innebär att de ägs av staten, som Ottenby kungsgård och Fyrplatsen Långe Jan. För dem är Riksantikvarieämbetet beslutande. Enskilda byggnadsminnen ägs av andra än staten, som Flyttfågelmuseet och väderkvarnen i Algutsrum. För dem är Länsstyrelsen tillståndsmyndighet. Meningen *"Det är de högsta värde byggnader och anläggningar kan få"* bör ändras till *"Det är det starkaste skydd som byggnader och anläggningar kan få."*

Det vore bra om de miljöer som skyddas av kulturmiljölagen (och förordning om statliga byggnadsminnen) kunde tändas upp i den digitala kartan.

Kulturmiljö och havsplanen

Enligt havsplanen finns ett område i havet på nordöstra sidan (område Ö 240 enligt havsplanen) som angränsar till Borgholms kommun där särskild hänsyn ska tas till kulturvärden.

Om vägledning önskas i somliga maritima kulturmiljöfrågor finns ett planeringsunderlag med värdeområden vid kust och i hav för Kalmar län

(hittas i Planeringskatalogen, <https://ext-geodatakatalog-forv.lansstyrelsen.se/PlaneringsKatalogen/>) . Underlaget heter ”Planeringsunderlag för marina kulturmiljövärden i den nationella havsplaneringen” och är en nationell sammanställning där Kalmar län ingår. Vill man därutöver få ytterligare inspiration av andra läns metodik när det gäller siktlinjer går det bra att titta på exempel hämtade från exempelvis länsstyrelserna Västra Götalands eller Västerbottens arbeten.

Riksintresse för naturvård enligt 3 kap. 6 § MB

Samrådsversionen saknar beskrivning av hur kommunen avser att tillgodose redovisade riksintressen naturvård. Länsstyrelsen konstaterar att inverkan på samt den framtida utvecklingen av riksintresseanspråk inom kommunen förblir obesvarade i ÖP och kommer att behöva hanteras i fortsatt detaljplanering eller vid annan prövning.

Det kan vara riktlinjer för hantering av enskilda ärenden (bygglov, strandskydd etc.) eller mål för det egna arbetet med skydd och skötsel av natur- och kulturmiljöer. Gällande havsområdet kan kommunen utveckla ställningstaganden kring obebyggda kuststräckor eller synen på exploateringsåtgärder i ekologiskt särskilt känsliga områden som grunda mjukbottnar etc.

Riksintresse Algutsrum ny avgränsning

*”Kommunen framför avvikande syn på riksintressets utbredning i en strategisk punkt norr om Algutsrum. I plankartan anges:
Ställningstagande: Kommunen vill undersöka möjligheten att planlägga för verksamheter och industri.
Konsekvenser: Den södra gränsen för delar av riksintresse Naturvård flyttas norrut.”*

Kommunen har möjligheter att ifrågasätta enskilda riksintresseanspråk inom ramen för sitt översiktplanarbete. Det kan handla om hela eller delar av ett anspråk, redovisade avgränsningar eller värdebeskrivningar som kommunen anser är felaktiga och behöver justeras. Detta behöver däremot utgå från ett ifrågasättande av det berörda områdets värden, baserat på konkreta underlag.

Att kommunen har för avsikt att undersöka möjligheten att planlägga området som till stor del ligger inom det avgränsade riksintresset Mittlandsområdet NRO0873, utgör enligt Länsstyrelsen uppfattning inte skäl att göra en annan bedömning av den aktuella riksintresseavgränsningen.

Avvägningar mellan olika intressen, inklusive de som statuerar ett utpekad riksintresseanspråk gör dock inte förrän i samband med en

prövning. (Dvs. man kan inte justera ett riksintresse enbart för att där finns andra intressen som kommunen anser ska väga tyngre.) Väljer kommunen att gå vidare med planering för detta utvecklingsområde kommer det alldeles oavsett att bli nödvändigt att ta ställning till om planen innebär en påtaglig skada på det berörda riksintresset i stort, liksom om platsen är lämplig för ändamålet utifrån PBL:s och MB:s krav.

”Riksintressen för naturvård har pekats ut i enlighet med 3 kap. 6 § miljöbalken. Riksintressenas avgränsning har gjorts av Länsstyrelsen.” Det är riktigt att underlaget för avgränsningen av riksintresse naturvård kommer från Länsstyrelsen. Beslut om anspråket är däremot fattat av Naturvårdsverket.

”Även Natura 2000-områden klassas som riksintressen enligt miljöbalkens kap 4 och 7”. Korrekt laghänvisning är 4 kap. 1 och 8 §§ miljöbalken.

Strandskydd

Kommunen gör bedömningen att strandskyddet i vissa fall är alltför grovt och generellt utpekat. En högre grad av differentiering och en förnyat ställningstagande där hänsyn till platsens förutsättningar och till nuvarande och framtida behov av kustskydd, bebyggelse och/eller energiproduktion behöver ske.

Länsstyrelsen ställer sig frågande till vad som avses med bedömningen. Befintlig utbredning bygger på en gedigen analys utifrån då tillgängliga underlag om områdenas betydelse.

”För kusten runt Mörbylånga kommun är strandskyddet utökat till 300 meter medan vattendrag och vattensamlingar har 100 meter strandskydd genom ett beslut från Länsstyrelsen.”

Korrekt beskrivning är att, ”För kusten runt Mörbylånga kommun är strandskyddet till stor del utökat till 300 meter genom beslut från Länsstyrelsen. Vattendrag och sjöar har 100 meter strandskydd.”

Sedan 1 juli 2025 gäller inte strandskydd vid vattendrag under två meter i bredd eller för sjöar mindre än en hektar. Inte heller för konstgjorda vatten som har anlagts efter 30 juni 1975. Länsstyrelsen får i det enskilda fallet besluta att strandskydd ska gälla vid en sådan insjö eller sådan sträcka av ett vattendrag om det är av särskild betydelse för att säkerställa något av strandskyddets syften.

Länsstyrelsen kommer att be kommunerna ta ställning till behovet av sådant påfört strandskydd, exempelvis för att säkra allmänhetens tillgång till områden av betydelse för friluftsliv och tätortsnära grönområden.

Det behandlas även strandskydd under: Mål och strategier – Strukturer och samband - Transporter och mobilitet (rörlighet) – Hamnar - Riktlinjer: *De hamnar som har potential för utveckling ska identifieras. I de fall strandskyddet bedöms utgöra hinder för nödvändig utveckling ska detta upphävas.*

I vissa hamnar föreslår Mörbylånga kommun att Länsstyrelsen i det enskilda fallet upphäver strandskyddet för att möjliggöra bebyggelse och/eller kompletterande och alternativa verksamheter.

Länsstyrelsen vill här påminna om att vi inte har befogenhet att göra de upphävanden av generellt strandskydd i enskilda fall som kommunen verkar efterlysa. Kommunen kan ock genom exempelvis detaljplaner pröva lämpligheten för andra ändamål på egen hand.

riksintresse för värdefulla ämnen eller material, Albrunna.

Även om årsnederbörden är tillräcklig kan dricksvattenförsörjning för öar vara problematisk, speciellt sommarhalvåret då antal bosatta och därmed vattenförbrukningen ökar starkt. Öar med kalkberggrund såsom Öland och Gotland uppvisar därtill ofta dålig förmåga att hålla kvar nederbörden som grundvattenreserv. Jordlagren är ofta tunna och väl-dränerade. Sjöar är ofta grunda och därmed oftast förknippade med jämförelsevis dålig vattenkvalitet främst på sommarhalvåret på grund av högre vattentemperatur (tex. Bästeträsk på Gotland) samtidigt som efterfrågan på dricksvatten då är som störst. Kalkbrott är däremot ofta djupa och kan om de blir vattenfyllda tänkas erbjuda en stabil och kvalitativ vattenförsörjning. Som återställningsalternativ kan detta anses bidra till samhällsnytta, jämfört med att tex. fylla ut tälten med annat material. Motsvarande har diskuterats på Gotland. Det finns dock juridiska frågeställningar om rådighet som måste överkommas.

SGU vill framföra att riksintresset Albrunna inte är utbrutet, brytningen avslutades av andra orsaker. Även om återställning av brottet idag har skett är återupptagen drift med framtida fortsatt brytning inom riksintresset inte utesluten. Därtill noterar SGU att sedimentära kalkstenslager med brytvärd råvara för cementframställning därtill utsträcker sig över ett långt större område än det för närvarande utpekade riksintresset. Jämförbara kalkstensfyndigheter som uppvisar tillräcklig volym, kan vara möjliga att utvinna och är lämpliga för cementindustri finns på relativt få platser i Sverige.

En reversibel användning av riksintresset som (reserv)vattentäkt kan eventuellt kunna tänkas vara möjlig då den funktionen vid behov kan avvecklas till förmån för en återupptagen brytning. Dock anser SGU att behovet av att använda Albrunnatäkten som vattentäkt är mindre jämfört med motsvarande kalkbrott på Gotland där en liknande diskussion har förts. Generellt har Öland då det idag finns en avsaltningsanläggning som är i drift en bättre situation än Gotland. Öland har även en principiell möjlighet till viss dricksvattenförsörjning genom ledning från fastlandet genom att ta denna ledning i drift.

Enligt 3 kap. 7 § andra stycket miljöbalken ska mark- och vattenområden som innehåller fyndigheter av ämnen eller material som är av riksintresse skyddas mot påtaglig skada. Då syftet med riksintresset är att fyndigheten ska kunna gå att utvinna kan påtaglig skada i detta fall likställas med att påtagligt försvåra utvinningen av fyndigheten. Det gäller oavsett om åtgärden eller verksamheten ligger inom det detaljavgränsade området eller utanför. SGU hävdar att i en diskussion om råvaruförsörjning och aspekter som kris och krig skall riksintresset Albrunna fortsatt anses vara av intresse.

Riksintresse för friluftslivet enligt 3. Kap 6 § MB

Till stöd för arbetet med friluftslivsvärden har Naturvårdsverket tagit fram vägledningarna [kartläggning av befintliga friluftslivsvärden](#) och [kommunala friluftslivsplaneringen](#). Utöver prioriteringar i den egna kommunen är det givetvis viktigt med god samordning kring dessa frågor med grannkommuner då värden kopplat till natur, kultur och friluftsliv ofta går över kommungränser.

Riksintressen för totalförsvarets militära del

Riksintressen för totalförsvarets militära del (3 kap. 9 § andra stycket miljöbalken) kan i vissa fall redovisas öppet och i andra fall inte. Dels finns områden i form av övnings- och skjutfält och flygflottiljer som redovisas öppet, dels områden som av sekretessskäl inte kan redovisas öppet. De senare har oftast koppling till spanings-, kommunikations- och underrättelsesystem. Huvuddelen av Sveriges kommuner är i olika omfattning berörda av riksintressena.

Försvarsmakten redovisar även *områden av betydelse* enligt 3 kap. 9 § första stycket.

Mörbylånga kommun berörs av följande öppet utpekade *riksintressen*, *område av betydelse* och *påverkansområden* för totalförsvarets militära del. Utförligare beskrivning av dessa områden, deras värden samt

exempel på vilka åtgärder som kan riskera påtaglig skada finns att läsa i aktuell riksintressekatalog för Kalmar län.

Påverkansområde väderradar tillhörande ***riksintresset Väderradar Karlskrona (TM0092)***

Ett *påverkansområde väderradar* är ett påverkansområde kring en väderradar. Inom detta område riskerar vindkraft och andra höga objekt skada väderradarstationen varför särskilda analyser behöver genomföras av Försvarmakten innan sådana uppförs. Påverkansområdet utgörs av ett cirkulärt område med 50 kilometers radie i förhållande till väderradarstationen. Inom *påverkansområde väderradar* ska alla ärenden gällande uppförande av höga objekt remitteras Försvarmakten för bedömning av påtaglig skada.

- Påverkansområde övrigt

Ett *påverkansområde övrigt* är ett område kring ett riksintresse eller område av betydelse för totalförsvarets militära del. Uppgifter om den exakta lokaliseringen av riksintresset eller området av betydelse samt uppgifter om vilken verksamhet som bedrivs där omfattas av sekretess enligt 15 kap. 2 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Själva påverkansområdet omfattas inte av sekretess. Utpekandet av ett *påverkansområde övrigt* säkerställer Försvarmaktens möjlighet att bevaka att åtgärder som sker i området inte medför skada på riksintresset eller området av betydelse. Vilka åtgärder som riskerar att skada riksintresset eller området av betydelse kan inte anges på förhand.

Inom detta område ska bland annat alla plan- och lovärenden remitteras till Försvarmakten för bedömning av påtaglig skada.

- Riksintresse i havet (sjöövningsområdena) Martin (TM0304) och Hanö/Torhamn (TM0306)

Sjöövningsområden krävs för att fartygsförbanden i samverkan med flyg- och helikopterförband ska kunna öva Försvarmaktens huvuduppgift, förmågan till väpnad strid. Utpekade *sjöövningsområden* av riksintresse syftar till att bevara möjligheten att bedriva verksamhet inom områden med bland annat olika kust- och havsförhållanden samt skilda metrologiska och hydrologiska förhållanden. Det är av vital betydelse för Försvarmakten att övningsverksamheten inom *sjöövningsområdena* säkerställs även på lång sikt.

Fysiska hinder över, på eller under vattnet såväl som tekniska hinder riskerar att påverka möjligheterna att nyttja *sjöövningsområdena* för övning och utbildning utan störning.

**- Påverkansområde civil flygplats tillhörande Kalmar flygplats
(TM0361)**

Försvarsmakten har i händelse av kris och väpnad konflikt behov av att nyttja civil infrastruktur. Förvarsbeslutet 2015 med en ändrad inriktning mot ett högre krav på operativ effekt har inneburit att behovet av civil infrastruktur har ökat. Civila flygplatser är en sådan resurs som Försvarsmakten har behov av att nyttja för att lösa det uppdrag som beslutats av riksdag och regering.

Försvarsmakten har idag fyra flottflygplatser och fem övriga flygplatser samt avtal gällande nyttjande av Visby flygplats. Samtliga dessa flygplatser är riksintressen för totalförsvarets militära del.

Försvarsmakten har med grund i Förvarsbeslutet 2015 inventerat och analyserat vilka civila flygplatser som myndigheten har ett behov av. Det har därefter prövats om dessa uppfyller kriterierna för att utgöra riksintresse enligt MB 3 kap 9§ för totalförsvarets militära del. Analysen har lett till att flygplatsen bedöms uppfylla kriterierna för att pekas ut som område av betydelse enligt MB 3 kap 9§ första stycket.

Kalmar flygplats är en av de flygplatser som utgör område av betydelse för totalförsvaret.

Se ytterligare information i yttrandet från Försvarsmakten.

Havsplanerna och riksintressen

När det gäller planeringsunderlagen och vilka bestämmelser som gäller havets hantering vid planering är läget tyvärr något komplicerat. För vägledning om statliga intressen i zonen närmast land (sträcker sig en nautisk sjömil utanför baslinjen) gäller de statliga riksintressena, men där utanför (ut till och med territorialhavsgrens) gäller havsplanen. Havsplanen kan innehålla sammanvägningar av olika riksintresseanspråk enligt 3 kap. MB vilket kan innebära att regeringen vid beslut av havsplanen har ansett att ett särskilt riksintresse ska få företräde på platsen. Havsplanen kan alltså vägleda genom att ett visst riksintresseanspråk ska få företräde framför andra riksintressen på samma plats.

Följaktligen ska havsplanen användas för vägledning när det gäller statliga intressen som rör exempelvis yrkesfiske, försvar, sjöfart och energi (alltså alla de "traditionella" riksintressen som omfattas av 3 och 4 kap. MB) i större delen av territorialhavet. I MKB dokumentet hänvisas när det gäller havet (från en nautisk sjömil utanför baslinjen till och med territorialhavsgrens) på olika ställen ibland till riksintressen,

ibland till gällande havsplan. Så länge havsplanen är nyligen antagen (gällande antogs 2022) bör den vara utgångspunkten för kommunens vägledning. Då en havsplan ska förnyas senast vart åttonde år får en närmare dialog ske med länsstyrelsen när havsplanens ”bäst-före-datum” närmar sig. Då ska länsstyrelsen kunna ge svar på vilka förutsättningar som förändrats sedan havsplanen antogs och vilka planeringsunderlag som är lämpliga att använda. Gällande havsplaner nås via:
<https://www.havochvatten.se/vagledning-foreskrifter-och-lagar/vagledningar/havsplaner.html#>

Miljökvalitetsnormer

Av en översiktsplan ska det enligt 3 kap 5 § i PBL framgå hur kommunen avser att följa gällande miljökvalitetsnormer (MKN). MKN gäller för vissa fisk- och musselvatten (SFS 2001:554), föroreningar i utomhusluft (förordning 2001:554), omgivningsbuller (SFS 2004:675) samt för yt- och grundvatten (SFS 2004:660). Kommunerna ska i sin planering och planläggning iaktta att gällande miljökvalitetsnormer (MKN) följs genom att detaljplaner, områdesbestämmelser och lovgivning inte medför att en miljökvalitetsnorm överträds.

MKN för vatten

Det är viktigt att ha med sig att revidering av vattenförekomster sker en gång per vattenförvaltningscykel (vart sjätte år). Den senaste revideringen har precis slutförts och den nya vattenförekomstindelningen kommer att beslutas år 2027 i samband med att nytt åtgärdsprogram för vatten beslutas. År 2045 har troligen vattenförekomstindelningen reviderats ytterligare. Ta därför höjd för att det kan tillkomma nya vattenförekomster med miljökvalitetskrav under perioden som den här planen gäller.

I MKB för ÖP 2024, under kapitel ”Vattenmiljö”, i underrubrikerna för ”... vattenkvalitet och miljökvalitetsnormer” på sidan 40 bör det tilläggas att kunskapsunderlaget om vattenförekomsters status och miljökvalitetsnormer ska vara uppdaterade och aktuella.

I MKB, tabell 1 ”Vattenförekomster i Mörbylånga kommun” på sidan 37 anges vattenförekomsternas EU-ID enligt det gamla systemet, tex Bäck vid Runsten SE628812-155149, som inte används längre. Ändra till ID-numren som börjar på WA istället, tex Bäck vid Runsten WA87156942.

HaV anser att översiktsplanen utförligare borde beskriva relevanta belastningar och hur vägledning och ställningstagande i planen inverkar på miljökvalitetsnormerna. Se ytterligare information i yttrandet från HaV.

Mellankommunala frågor

Mellankommunala frågor bör få genomslag i ÖP och i övrigt samarbete med grannkommunerna. Mellankommunala frågor kan röra mer översiktliga landskapsfrågor kopplade till grön infrastruktur, kulturlandskapet, besöksnäring och friluftsliv, vindkraft etc. I norr behöver avrinningsområdesperspektivet lyftas tillsammans med Borgholms kommun.

Hälsa och säkerhet

Trafikbuller vid vägar med stor trafikintensitetsvariation

I avsnitt ”Miljö, hälsa och säkerhet” under kapitel ”Värden och hänsyn” redovisas att det inom Mörbylånga kommun råder stora skillnader i trafikflöden under året. I översiktsplanen anges att årsdygnstrafik ska användas vid jämnt trafikflöde över året och att belastningen under högbelastningsperioder vara dimensionerande i de fall trafikflöden varierar stort under året.

Länsstyrelsen ser positivt på att kommunen har gjort ett ställningstagande kring riktlinjer angående att hänsyn ska tas till den årstidsvarierande trafikbelastningen i kommunen vid bullerberäkningar. Det hade varit positivt om kommunen redan i översiktsplanen hade kartlagt vilka områden och vägar i kommunen som omfattades av sådan trafikintensitetsvariation.

I områden där det förekommer betydande variationer i trafikbelastningen under året har det i rättspraxis fastställts att trafikbelastning mätt som årsdygnstrafik inte utgör en acceptabel grund för bedömning av bullerstörning. I MÖD 2007:16 (Mål nr 3434-06), som gällde Ölandsleden uttalade domstolen följande ”En särskild omständighet i detta fall är variationerna i trafikbelastning under året, där belastningen är betydligt större under sommaren än under vintern. För att ta hänsyn till detta förhållande bör ekvivalentnivån enligt Miljööverdomstolens mening beräknas med utgångspunkt i trafikbelastningen under sommarmånaderna.” (jmf även MMD mål nr M 5009-17).

Buller inom Utvecklingsområden och befintlig bostadsbebyggelse

I översiktsplanen saknas ställningstagande avseende bullerexponering inom utbyggnadsområden och befintlig bebyggelse. Länsstyrelsen bedömer att kommunen behöver redovisa om särskild hänsyn behöver tas till omgivningsbuller inom planerade utbyggnadsområden. Det behöver också redovisas ifall det inom kommunen finns bullerproblematik som behöver lösas genom den fysiska planeringen.

Tysta områden

Det beskrivs inte i översiktsplanen om det finns några tysta områden inom kommunen som särskilt behöver värnas.

Förorenade områden

I kapitel "Värden och hänsyn" redovisas förorenad mark inom Mörbylånga kommun. Kommunen har redovisat de mest konstaterat förorenade platserna i kommunen genom risk-klass 2 enligt MIFO-inventering.

Kommunen har vidare gjort ställningstaganden att

- Förorenade områden såväl som historiska och pågående farliga verksamheter ska vara väl kända och tas hänsyn till tidigt i samhällsbyggnadsprocessen
- Hänsyn ska även tas till att ett framtida klimat kan göra föroreningarna mer lätttrörliga.
- Behovet av fysiska åtgärder för hantering av eventuellt släckvatten vid brandbekämpning ska också tas hänsyn till
- Äldre detaljplaner med outnyttjade byggrätter som sammanfaller med identifierade föroreningar ska uppmärksammas och bedömas i samband med lovgivning

Bristande underlag avseende förorenade områden

Länsstyrelserna har tagit fram en vägledning kring hur förorenade områden ska hanteras inom planläggning
<https://www.ebhportalen.se/wp-content/uploads/PMFOFysPlan.pdf>

På sidan 9 i vägledningen finns information om vad som behöver utredas med avseende på förorenade områden översiktsplaner.

Det är länsstyrelsens ställningstagande att förorenade områden behöver kartläggas och analyseras inom ramen för översiktsplansarbetet.

Kartläggning av förorenade områden bör utgå från minst

1. Potentiellt förorenade områden av industriell karaktär genom historisk inventering enligt MIFO-metodiken
2. Förekomst av pågående miljöfarliga verksamheter
3. Större brandsläckningsinsatser med risk för utsläpp av PFAS

4. Närhet till vägnät där det funnits ett omfattande trafikarbete med risk för lokal spridning av blybensin

5. Sammanställning av konstaterat förorenade områden

6. Ortstypiska föroreningar i fyllnadsmassor.

Sammanställningar och slutsatser av information och erfarenhet från miljötekniska mark- och grundvattenundersökningar samt avhjälpande av förorenade områden bör ligga till grund för punkt 5-6 ovan.

Länsstyrelsen bedömer att samrådsversion av översiktsplanen innehåller kartläggning som delvis innehåller uppgifter inom punkt 1.

Länsstyrelsen bedömer därför att ytterligare kartläggning behövs inom punkt 1-6 ovan.

Analys av förorenade områdens påverkan på fysisk planering

I analys av förorenade områden behöver det fastställas ifall det finns förorenade områden inom kommunen som särskilt utmärker sig gällande föroreningsgrad, farlighet, typ av förorening eller läge. Särskild vikt bör här läggas på föroreningar med hög allvarlighetsgrad eller större arealutbredning.

I samrådsversionen av översiktsplanen saknas en sådan analys. En sådan analys behöver därför göras. Inom ramen för en sådan analys förväntas det finnas ett ställningstagande kring mark som förorenats genom utfyllnad med fyllnadsmassor innehållande rödfyr.

Föroreningar i ett förändrat klimat

Ett förändrat klimat komma att påverka spridningen av och exponeringen för genom exempelvis naturolyckor, höjda havsnivåer eller stridare strömmar i vattendrag. I översiktsplanen beskrivs att hänsyn ska tas till att ett framtida klimat kan göra föroreningarna mer lätttrörliga. Länsstyrelsen bedömer att det kommunen behöver fördjupa beskrivning av hur detta ställningstagande påverkas den fysiska planeringen.

Länsstyrelsen bedömer att en analys bör genomföras av vilka konstaterade förorenade områden som sammanfaller med riskområden för höga vattenstånd från havshöjningar, skyfall eller torka. Utfallet av analysen bör ligga till grund för lämplighet i befintlig eller planerad markanvändning inom berörda markområden.

Lovgivning inom detaljplaner där föroreningssituationen eventuellt inte uppmärksammas i tillräcklig omfattning

Länsstyrelsen ser positivt på att kommunen gjorts ett ställningstagande att detaljplaner med outnyttjade byggrätter som sammanfaller med identifierade föroreningar ska uppmärksammas och bedömas i samband med lovgivning.

Geoteknik

Marklutning, jordart, jorddjup och bergart samt grundvattennivå kan ha betydelse för riskbild vid samhällsplanering och därmed påverka såväl lämplig markanvändning som grundläggning och därmed erforderliga geotekniska lösningar och resulterande byggkostnader. Strandnära byggnation, tex. i LIS-områden, kan medföra specifika risker. I strandnära läge bör risk för översvämning och ev. ras och skred beaktas.

SGU har en checklista gällande kommunala planer som är till hjälp för att hitta till relevant information på deras hemsida.

<https://www.sgu.se/samhallsplanering/planering-och-markanvandning/kommunal-planering/>

MSB Kartportal: <https://gisapp.msb.se/apps/kartportal/>

För information om Riksintressen för värdefulla ämnen och material samt materialförsörjningsplan se SGU yttrande.

Geotekniska säkerhetsfrågor

Enligt 2 kap 5 § PBL ska bebyggelse och byggnadsverk lokaliseras till mark som är lämpad för ändamålet med hänsyn till bland annat människors hälsa och säkerhet samt med hänsyn till risken för olyckor, översvämning och erosion. Vidare ska kommunen enligt 3 kap 5 § p 4 i sin översiktsplan redovisa sin syn på risken för skador på den byggda miljön som kan följa av översvämning, ras, skred och erosion som är klimatrelaterade samt på hur sådana risker kan minska eller upphöra. På Boverkets webbsida kan du läsa mer om hur bedömningen av klimatrelaterade risker i översiktsplaneringen kan genomföras.

I översiktsplanen har kommunen redogjort för både ras, skred och kusterosion. Kommunen planerar kustskydd i fyra orter. Vid planering och utförande av kustskydd behöver geotekniska säkerhetsfrågor beaktas då exempelvis vallar kan medföra stabilitetsproblem beroende på markförhållandena. Planen bör kompletteras med det.

Redovisning i karta I kartberättelsen visas en del kartunderlag, dock saknas kartunderlag för ras, skred och erosion. Istället hänvisas till andra webbplatser och dokument vilket försvårar överblicken. Vi rekommenderar att underlagen visas i ÖP.

Se ytterligare information i yttrandet från Statens geotekniska institut.

Höga objekt och flyghinder

För Försvarsmakten gäller att objekt högre än 45 meter inom sammanhållen bebyggelse samt högre än 20 meter utanför sammanhållen bebyggelse ska samrådas med Försvarsmakten. Observera skillnaden i höjder gentemot civil luftfart ovan.

Vindkraft

Länsstyrelsen gör en översyn av Fånga vinden portalen där kommunernas lämpliga och olämpliga områden för vindkraft redovisas. När vår revidering är klar behöver vi jämföra de olika kartsnitten så de överensstämmer med de som redovisas i ÖP.

Att kommunen ställer sig generellt positiv till att vindkraft etableras i havet (efter lagstadgad prövning) är positivt. Men kanske skulle det kunna uttryckas exempelvis som att kommunens ”grundinställning är positiv” (eller motsvarande) vilket skulle kunna signalera att vindkraftsaktörer tidigt har möjlighet att få kommunens godkännande. Därefter kan aktören gå vidare i ansökningsprocessen. Skrivningen kan tolkas som att kommunen tillstyrker efter att prövningen är avklarad – men en av förutsättningarna för att en aktör ska våga driva ett projekt till en prövning är ju att kommunen så tidigt som möjligt lämnar ett positivt svar då det gäller den kommunala tillstyrkan. Förgävesarbetet kan annars bli omfattande för alla inblandade aktörer.

Rådgivande synpunkter om allmänna intressen

Infrastruktur

Länsstyrelsen vill påpeka att även IT-infrastruktur bör lyftas i översiktsplanen.

Havsplanering

Under Havsplanering kan en viss sammanblandning av begrepp leda till förvirring. ”Havsplanering” bör vara en term som främst används av staten i samband med att man tar fram de tre nationella havsplanerna som regeringen beslutar om. I sammanhanget skrivs därefter att kommunen översiktsplanerar ut till gränsen där territorialhav och ekonomisk zon möts. Kanske är ”Planering i havet” ett bättre ordval i rubriken för att därefter beskriva den statliga/nationella havsplanering respektive kommunens översiktsplanering?

Att Utgrunden är specifikt utpekat i plankartan för markanvändning när det gäller Teknisk infrastruktur och skydd skapar tydlighet.

Skulle det finnas möjlighet, utifrån Mörbylångas perspektiv, att definiera ytterligare ytor i havet som är lämpliga skulle det vara värdefull vägledning för intressenter från näringslivet. Sannolikt kommer Sverige att få ett auktionssystem för havsbaserad vindkraft som gör att Försvarsmakten kommer att kunna hantera havsbaserad vindkraft ur ett större geografiskt perspektiv. Att då kunna peka på lämpliga områden inom kommunens territorialhav skulle med stor sannolikhet kunna ge Mörbylånga fördelar om intresse finns för ytterligare etableringar.

Skrivningarna om energiproduktion (under Nationell havsplanering) i områdena ute till havs behöver förändras i och med regeringens avslag för alla projekt avseende havsbaserad vindkraft i november 2024. När det gäller den nationella havsplanens vägledande funktion bör kommunen utgå från gällande havsplan (<https://www.havochvatten.se/vagledning-foreskrifter-och-lagar/vagledningar/havsplaner.html>), beslut om nya havsplaner (under handläggning hos regeringen) kan komma inom kort.

I gällande havsplan saknas områden för havsbaserad energi i Mörbylångas närhet. Gällande havsplan ska också användas för vägledning före riksintressena i 3 kap. (som områden utpekade av Energimyndigheten som riksintresseområden för energi) eftersom havsplanerna kan innehålla avvägningar mellan olika statliga intressen där ett intresse (det som syns på en plats i gällande havsplan) har fått företräde framför andra intressen på samma geografiska plats (se utvecklade kommentarer om riksintressen i MKB-dokumentet).

Fornlämningar och arkeologi

Öland har en mycket rik historia redan från förhistorisk tid och är ett av de landskap där också spåren från det förflutna bevarats i hög grad. Detta gör så klart att det krävs stor anpassning av de åtgärder som planeras. Generellt sett så är enstaka bebyggelse lättare att anpassa, men stora bostads- eller verksamhetsområden kommer att ge en negativ påverkan på kulturmiljön. Särskilt vid områden med höga värden såsom är Riksintressena för Kulturmiljö och radbyarna är stora exploateringsområden olämpliga och kräver stor anpassning för att minska skadan om de ska genomföras

Arkeologiskt så krävs tillstånd för ingrepp i fornlämning enligt Kulturmiljölagen för att få exploatera. De fornlämningar som vi sannolikt inte kommer att ge tillstånd till ingrepp i är framför allt fornlämningar synliga ovan mark. I det här fallet är det primärt gravanläggningar av olika slag som berörs. Det är så klart också av värde för att ha en god livsmiljö för invånarna och leva upp till de olika mål vi har när det gäller kulturmiljö i samhällsplanering. Det kommer att påverka planerna där områden med bebyggelse eller anläggningar såsom vägar behöver anpassas så att dessa lämningar undviks. Lämningar som

inte syns ovan mark, framför allt boplatzlämningar i dessa fall får man vanligtvis tillstånd att exploatera om det görs arkeologiska undersökningar först. Här är det mer en fråga för kommun/exploator att det kan komma att bli mycket kostsamt så att exploateringarna inte blir ekonomiskt lönsamma att genomföra som kan vara ett hinder. En tumregel för alla de större exploateringarna är att Länsstyrelsen kommer att kräva en arkeologisk utredning steg I/kulturmiljöutredning inför varje projekt. Denna kommer att titta på lämningar ovan mark och lokalisera platser där det kan förmodas finnas okänd fornlämning under mark. Utifrån dessa utredningar kan bebyggelse/vägar sedan planeras så att synliga lämningar undviks och även icke synliga lämningar om det går för att spara pengar för exploator

Civil beredskap

Mörbylånga kommun har på ett bra sätt beskrivit och vävt in både förutsättningar och behov när det kommer till civil beredskap. Det som kan inkluderas/tydliggöras är följande:

Trygghetspunkter, Enligt MSB definieras Trygghetspunkter som *”Särskilda samlingsplatser med funktioner som kommuner kan etablera för att ge stöd till människor i Sverige vid krissituationer och samhällsstörningar som till exempel naturkatastrofer. De fyller även en viktig funktion vid höjd beredskap och ytterst krig”*. Kommunen skulle med fördel ta med utpekandet av trygghetspunkter i planprocessen. Då skulle även en standard kunna anges för framtida trygghetspunkter i kommunen. Dvs vad de ska användas till och hur de ska vara utrustade.

Samhällsviktig verksamhet nämn på flera ställen i översiktsplanen. Även här skulle en standard för samhällsviktig verksamhet kunna anges. Exempelvis att samhällsviktig verksamhet vid nybyggnation exempelvis förses med reservkraft och reservvatten som standard.

En annan sak kopplat till samhällsviktig verksamhet är i vilken omfattning det ställs krav eller samverkas med Region Kalmar län när det gäller etablering av vårdcentraler och ambulansstationer. Även här är det viktigt att det exempelvis finns tillgång till reservkraft, reservvatten m.m. Detta då båda verksamheterna är att betrakta som samhällsviktiga vid inträffad händelse.

Länsstyrelsen ser positivt på att kommunen valt att inkludera ett särskilt avsnitt för beredskap i översiktsplanen där civil beredskap redovisas. Det är ett viktigt steg i att synliggöra beredskapsfrågor i den fysiska planeringen.

Samtidigt konstaterar MSB att det i nuläget är svårt att tydligt utläsa hur totalförsvarets civila intressen har tillgodosetts i översiktsplanen. För att

stärka detta anser MSB att det nationella målet för totalförsvaret och det civila försvaret bör tydligare kopplas till planens övergripande inriktning. Vidare kan slutsatserna från kommunens risk- och sårbarhetsanalys (RSA), identifieringen av samhällsviktig verksamhet samt planeringen för skydd av civilbefolkningen (såsom skyddsrum, skyddade utrymmen och trygghetspunkter mm.) utgöra centrala underlag i översiktsplanen. Dessa aspekter kan med fördel beaktas för att säkerställa att totalförsvarets civila intressen omhändertas på ett strukturerat och tydligt sätt.

Social hållbarhet

Vilka utmaningar har Mörbylånga kommun och hur svarar översiktsplanen på dessa?

Det framgår inte tydligt av underlaget hur förutsättningarna ser ut i Mörbylånga kommun. Det gäller både befintliga utmaningar i samhällsplanering samt kunskap om förutsättningar och behov hos olika grupper av människor (utöver gruppen äldre). Behovet av ytterligare kunskap synliggörs också i underlaget ”Kommunen bör därför ha aktuell kunskap om hur olika delar av kommunen skiljer sig åt när det gäller upplåtelseformer för boende, utbildning, sysselsättning, och inkomst.”

För att översiktsplanen ska kunna bidra till jämställdhet, jämlikhet och barnets rättigheter behöver planeringen utgå från denna typ av kunskap. Det är annars svårt att ta ställning till om planeringen bidrar till att olika människor kan få vardagen att fungera praktiskt och att det finns en rättvis fördelning mellan olika grupper och geografiska områden i kommunen. Exempelvis nämns kön och jämställdhet några gånger men utan fördjupning och det framgår därför inte hur de strategiska vägval/inriktningar påverkar grupper av män och kvinnor. Vissa grupper av män och kvinnor är dessutom osynliga i dokumentet trots att vi har kunskap om det kan finnas särskilt utsatthet eller risk för att vi tappar dessa perspektiv i planeringen. Vem har/ska ha tillgång till grönmiljöer? Vilka känner sig/ska känna sig trygga? Vilka bor/ska kunna bo i området?

I tillägg för riktlinje naturvärden och friluftsliv kan kommunen även exempelvis synliggöras att det även är särskilt viktigt med naturområden och friluftsliv i närhet till boenden för personer med funktionsnedsättning. Förutsättningarna för en god hälsa är ofta sämre, bland annat på grund av svagt inflytande, ekonomisk otrygghet och brist på tillgänglighet. Personer med funktionsvariationer möts av flera hinder som försvårar besök i friluftsområden och många andra utemiljöer. Det kan vara fysiska hinder, bristande information, bristfällig digital information och presentation om utbud, service och tillgänglighet av

friluftsområden. (Mot ett tillgängligare friluftsliv - Svenskt Friluftsliv). Vad det gäller naturvärden och friluftsliv är de av oss med sämst hälsa är utomhus i lägre grad än de av oss med god hälsa. Det gäller framförallt äldre 75–84 år, de som bor i storstäder eller mindre stad eller förort, kvinnor och män födda utanför Europa (Friluftsvanor i befolkningen — Folkhälsomyndigheten).

I andra relevanta underlag lyfter kommunen både mål och utmaningar som skulle kunna konkretiseras i översiktsplaneringen. Det gäller till exempel:

- Mål om utbyggd samhällsservice och differentierat boende, att stimulera möjlighet till boende utanför kommunens tätorter, utformning av boendekområden med kommunal service. (Bostadsförsörjningsprogrammet)
- Behovet av ett hela kommunen perspektiv. Ökad polarisering mellan stad och landsbygd kan leda till ökat missnöje med kommunala beslut och satsningar. (Omvärldsanalys 2023). Bostadsförsörjningen för äldre och funktionshindrade i möjligaste mån ska tillgodoses i hela kommunen (Bostadsförsörjningsprogrammet)
- Arbete för att underlätta utsatta grupper inträde på bostadsmarknaden (Bostadsförsörjningsprogrammet). I årets bostadsmarknadsenkät synliggör kommunen utmaningar med att tillgodose behov av bostäder för ensamstående med barn, tillhandahålla boenden med rimliga boendekostnader. Kommunens omvärldsanalys 2023 visade att nya boendeformer behöver utvecklas för att undvika för stor uppdelning mellan socioekonomiska grupper.
- Att kommunen ska göra den fysiska miljön tillgänglig för alla oavsett funktionsnedsättning. Kommunen ska också se till att alla får tillgång till information och möjlighet till kommunikation. (Standardregel nr 5). Människor med funktionsnedsättning ska ha samma möjligheter till rekreation, idrott och kultur som andra. (Standardregler 10 och 11) (Tillgänglighetsplan)

Översiktsplanen har möjlighet att bidra till fler relevanta och nationella mål exempelvis inom mänskliga rättigheter, jämställdhet samt folkhälsa, kopplingen till den regionala jämställdhetsstrategin saknas.

Vilka har varit delaktiga?

Det framgår av underlaget att kommunen gjort särskilda insatser för att för dialog med unga och unga vuxna. I övrigt går det inte att se hur andra grupper i befolkningen gjorts delaktiga. Exempelvis tillgänglighets- och pensionärsråd, hembygdsföreningar med flera.

Röd tråd mellan mål och inriktning, områden och insatser?

Kommunens särskilda fokus på social hållbarhet får ett otydligt genomslag i flera delar i planen. Det går att ifrågasätta om ”ett uthålligt näringsliv och besöksnäring och en tillräcklig grad av robusthet inför framtiden” bör vara ett prioriterat område inom social hållbarhet då den sociala hållbarhetsdimensionen till stor del handlar om välbefinnande, rättvisa, makt, rättigheter och individens behov. Kommunen kan ta fram konkreta mål för att uppfylla de satta kriterierna för social hållbarhet och en social hållbar samhällsutveckling.

I ställningstagandet för socialt hållbar samhällsutveckling kan samhällsplaneringens möjligheter att förebygga boendesegregation också lyftas. För att tydliggöra vad kommunen vill uppnå kan riktlinjer eller ställningstagande skrivas tydligare. Exempel riktlinje socialt hållbar samhällsutveckling: Samhällsbyggnadsprocessen ska utgå ifrån kunskap om geografiska förutsättningar i kommunen samt kunskap om förutsättningar och villkor mellan olika grupper av pojkar och flickor, kvinnor och män. Planering ska bidra till att motverka segregation, främja jämlikhet och jämställdhet.

Länsstyrelsen håller kvar vid bedömningen att aspekter rörande social hållbarhet och barnperspektiv ska integreras i miljökonsekvensbeskrivningen. Fokus på boende och tillgänglighet för äldre är relevant utifrån den demografiska utvecklingen och det underskott på bostäder som lyfts i bostadsmarknadsenkäten. Kommunen har lagt in ett underlag för en barnkonsekvensanalys men det framgår inte av underlaget om den är genomförd och eventuellt resultat. Även en social konsekvensanalys skulle kunna genomföras för att synliggöra utfall utifrån olika grupper av män och kvinnor.

Som stöd finns ett verktyg för social hållbarhet i fysisk planering som består av en [vägledning och en checklista](#).

Landskapsbildsskyddet

Kommunen har en omfattande beskrivning av landskapsbildsskyddet i ÖP. Förslag till korrigerat inledande stycke: ”Landskapsbildsskydd är en äldre skyddsform enligt 19 § naturvårdslagen i dess lydelse före 1975.

Länsstyrelsens beslut om förordnande till skydd för landskapsbilden från 1966 gäller fortfarande för bl.a. stora områden på södra Öland.”

Det är trots den efterföljande texten svårt att läsa ut av ÖP att i Mörbylånga kommun innebär bestämmelsen, där den finns kvar, enbart tillståndsplikt för ny bebyggelse, ändring av befintlig byggnad för att tillgodose ett väsentligt annat ändamål samt förberedelsearbeten för bebyggelse. På Stora Alvaret krävs tillstånd för samtliga byggnader, men i övrigt är de byggnader som behövs för försvaret, jordbruket, fisket, skogsskötseln och den allmänna samfärdseln (allmänna kommunikationer) undantagna. Landskapsbildsskyddet är alltså ingen förbudsbestämmelse och reglerar inte heller pågående jordbruk etc. i övrigt.

Kommunen anger i ÖP-förslaget att förordnandet i sin nuvarande form bör upphävas. Samtidigt anges att *kommunen bedömer att i samarbete med Länsstyrelsen bör det analyseras om det avsedda skyddet kan uppnås genom annan befintligt lagstiftning för att undvika dubbelprövningar.*

Som Länsstyrelsen tidigare har meddelat kommunen finns inget egenvärde i ett kvarvarande landskapsbildsskydd om de höga landskapsbildsmässiga värdena knutna till södra Öland kan tillgodoses på annat sätt och genom nödvändiga regleringar genom aktuell lagstiftning. Om kommunen är villig att reglera detta genom PBL kan landskapsbildsskyddet upphävas.

Landskapsbildsskyddet var ett förordnande som Sverige pekade på fanns för att ha möjlighet att reglera ekonomibyggnader som inte kräver bygglov inom världsarvet (vilket angavs i världsarvsansökan).

För information så finns år 2025 förordnanden kvar på flertalet platser i landet, huvudsakligen i Götaland och Svealand.

Synpunkter på utvecklingsområden

Länsstyrelsen vill uppmärksamma kommunen på behovet av närmare beskrivningar av föreslagna utvecklingsområden inför granskningen av planförslaget. I dagsläget kan det heller inte uteslutas att de föreslagna åtgärderna kan komma att kräva särskild prövning enligt miljöbalken, kulturmiljölagen eller annan lagstiftning.

Landborgen är generellt en olämplig plats för ny bebyggelse ur arkeologiskt perspektiv. Dels har redan förhistorisk bebyggelse och framför allt gravar lokaliserats här. Sedan har radbyarna legat här sedan 1200–1300-tal och har fortfarande höga kulturhistoriska värden. Exploateringar här kan bli begränsade på grund av anpassning till

befintlig bebyggelse och gravar och i övrigt kostsamma på grund av arkeologin. Detta gäller utbyggnadsområdena N Möckleby/Dörby/Bläsinge, Vickleby/Karlewi/Eriksöre och Kastlösa. Även Kvarnarna med verksamhetsområde och bytespunkt faller in i denna kategori.

Verksamhetsområden kring väg 136 öster om Ölandsbron och i norra Algutsrum ser bättre ut arkeologiskt utifrån den kunskap vi har idag.

Utvecklingsområde Björnhovda kommer antagligen bli kostsamt arkeologiskt, men inte så många fornlämningar som behöver undantas från exploateringen. Kara hög är en traditionsbunden plats inom området som bör undvikas, även om det i dagsläget inte finns någon känd fornlämning.

Utvecklingsområde Stora Frö/Haga Park kommer troligtvis Haga Park delen kunna genomföras utan för stora begränsningar av arkeologin, fråntaget Stora Frö-delen där det är samma problematik som vid landborgen ovan. Strandskogen kommer antagligen rendera i viss arkeologi, men inget som bedöms hindra en exploatering.

Aledalsområdet är beskrivet i kommunens befintliga planprogram (DPP Strandskogen 14:1 mfl) från 2014. ÖP ställningstagande är att det ska genomföras. Länsstyrelsen har i tidigare yttrade till planprogrammet framhållit att området samlat har sådana värden att det borde utgöra riksintresse för naturvärden vilket kommer innebära konsekvenser för hur området kan utvecklas.

Gällande områden för energiproduktion, så är deras påverkan framför allt visuell och påverkan på Riksintressevärdena. Arkeologiskt kan man vid vindpark genom en arkeologisk steg I-utredning se vilka lämningar det är som finns i området och undvika dem. Solkraft blir sällan stora ingrepp i plan mark. Så även på dessa områden kan man efter en utredning oftast undvika känsliga lämningar och sedan genomföra exploateringen.

Vägdragningarna kan behöva viss arkeologi och också viss anpassning gentemot de fornlämningar som inte bör exploatera (som synliga gravanläggningar). Här kan det vara knepigt eftersom vägarna ofta begränsas av andra praktiska hänsyn som fastighetsgränser, närboende, pågående verksamheter m.m. Här är tidiga samråd det bästa sättet för att kunna hitta de efter förhållandena bästa sträckningarna.

De bergtäktsområde som föreslås har begränsat med arkeologiska lämningar utifrån vad vi vet idag och ligger främst på alvarmark. Det bedöms inte vara något stort bekymmer ur arkeologisk synvinkel.

Något som finns i princip på alla platserna är stenmurar. Dessa har ett kulturhistoriskt värde och är viktigt att ta hänsyn till i planeringen så att de i största mån kan kvarligga med mindre öppningar. Vi har sett exempel på planer där man tagit stor hänsyn till stenmurarna i planen, men i praktiken har det svårt att genomföra dem utan att ta bort murarna. I exempelvis anläggande av gator/bilväg har krävt större utrymme än vad som redovisats på planerna. Detta är viktigt att ta med sig i framtida detaljplanering.

Miljökonsekvensbeskrivning

Miljökonsekvensbeskrivningen ska innehålla en identifiering, beskrivning och bedömning av rimliga alternativ med hänsyn till planens eller programmets syfte och geografiska räckvidd. Hur kommunen resonerat kring alternativen ska framgå i miljökonsekvensbeskrivningen. Rimliga alternativ till de ställningstaganden som gjorts i planen ska redovisas, det vill säga olika sätt att uppnå planens mål. Beskrivningen av alternativens påverkan på miljön bör avgränsas till de väsentliga miljöförhållandena och de geografiska områden som kan komma att påverkas i större utsträckning.

Kommunen behöver utveckla skrivningen om de alternativ som ansetts vara rimliga.

Deltagande

Beslut att avge detta yttrande har fattats av länsarkitekt och chef för samhällsbyggnadsenheten Pär Hansson efter föredragning av planarkitekt Ted Kransby. I ärendet har även miljöskyddshandläggare Mikael Anjar Ödegården, naturskyddshandläggare Tomas Järnetun, samordnare havsplanering Robert Dobak, friluftslivssamordnare Per-Markus Jönsson, krisberedskapshandläggare Andreas Thulin, vattenhandläggare Pernilla Thuresson, byggnadsantikvarie Lotta Lamke, antikvarie Karl-Oskar Erlandsson samt strateg social hållbarhet Moa Brändström deltagit.

Bilagor

Yttranden från andra myndigheter

Statens geologiska undersökning

Skogsstyrelsen

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

Energimyndigheten

Post- och telestyrelsen

Statens geologiska institut

Trafikverket

Försvarsmakten